

REDAKTIONEN

3 Forord

Handelens mangfoldige kulturhistorie

10 Redaktionens introduktion til Joseph Vogl: *Markedets idyl*

JOSEPH VOGL

11 Markedets idyl

PETER MADSEN

31 Købmandskab i tyrker-frygtens tid

PIA SCHWARZ LAUSTEN

53 "Jeg er købmand og ikke filosof"

Sex, handel og venskab mellem kristne og muslimer i Boccaccios *Decameron*

MATHIAS HEIN JESSEN

71 Statens livsnødvendige cirkulation

Handel som livsvigtigt princip for den moderne stat

ANNE FASTRUP

89 Handelsorientalisme i engelsk drama 1580-1630

JONAS ROSS KJÆRGÅRD

111 Mennesket som handelsvare

Slaverikritikkens æstetik og økonomi hos Jean-François de Saint-Lambert og Pierre Samuel Du Pont

FRITS ANDERSEN

131 Stranden og havet

Lyserød imperialism og markedspladser i "Det store Ocean"

JAKOB GAARDBO NIELSEN

153 "Handelens regulære vej"

Aktieselskabet mellem handel og spekulation i Trollopes *The Way We Live Now*, 1875

SIGNE LETH GAMMELGAARD

171 Faste penge og flydende kød

Materialitet og neoklassisk økonomi i Zolas *Nana* og *Penge*

- NIKOLAJ KURE
- 189** Den neoklassiske frihandelsfejlslutning
- PERNILLE LETH-ESPENSEN
- 209** Celler til salg
Kunstneriske fortolkninger af vævsøkonomier
- JACOB ØLGAARD NYBOE
- 233** Coverets kapital
En empirisk undersøgelse af genremærkatens betydning for vurderingen af det litterære værk
- TORSTEN ANDREASEN, KNUT OVE ELIASSEN &
FREDERIK TYGSTRUP
- 253** Fremtidshandel
Fiktionen i den finansielle spekulations tidsalder
- SARA TANDERUP
- 271** "Byens bedste brugte bøger"
Bogen som vare og samlerobjekt i nye eksperimenterende romaner
- KAMMA OVERGAARD HANSEN
- 289** Børnepenge
Om handel som netværksskabende aktivitet, særlige pengesedler og børn som forbrugere i Forschungstheaters *Børnebanken*
- Debat*
- CLAUS MØLLER JØRGENSEN
- 311** Modernisme er nationalhistorie
- Anmeldelser*
- BERIT MERETE KJÆRULFF
- 319** De glemte drømmes historie
- TOBIAS SKIVEREN
- 325** Den sociale vending = velfærdsskepsis?

FORSIDEN:

Markedspladsen i Novgorod (1909) af Appolinary Vasnetsov (1856-1933).

FORORD

Handelens mangfoldige kulturhistorie

Handelslivet og dets økonomiske udvekslinger er intimt forbundet med vores livsformer og deres kulturelle udtryk. Det har man vidst, længe før marxistiske litteraturhistorikere i det tyvende århundrede påviste forbindelserne mellem kapital, modernitet og den borgerlige roman. Allerede i Montesquieus *Lovenes Ånd* (1757) slås det med største selvfølgelighed fast, at et udviklet handelsliv nok fører til mildere og mere civiliserede omgangsformer, men at det også leder til en afvikling af moralske dyder som gæstfrihed og heltemod. Montesquieu konstaterer også, igen som en selvfølge, at han selv lever i handelslivets tid, hvor statskup betragtes som en uforsigtighed, og hvor menneskene, selv når de er onde, "dog har interesse i ikke at være det" (bog 21, kap. 20). På en måde, der er typisk for 1700-tallets overvejelser over handelslivets betydning, finder Montesquieu altså, at handelslivet stabiliserer det politiske liv, gør samfundene mere velstående – og ændrer borgernes personlighed og handlemåder.

Sådan har man ikke altid betragtet handelslivet, og sådan betragter mange det ikke i dag. Det er der ikke noget mærkeligt i, men det er værd at understrege, at forskellige forestillinger om handel ikke bare skyldes forskellige ideologiske positioner – fra liberale idealer om forbindelsen mellem handelsliv og frihed til kapitalismekritiske betoning af de måder,

handel skaber ulighed og fremmedgørelse. De forskellige forestillinger skyldes også, at handel ikke er én ting til alle tider og i alle situationer. For nok har handel som fænomen en fast, invariabel kerne: en handel er en transaktion, udvekslingen af varer for andre varer, og de varer kan også være penge. Men det øjeblik man inddrager de forskelligartede sociale praksisser og institutioner, som handlen historisk har fundet sted igennem, så viser handelslivets former sig at være umådeligt varierede. Forskellige opfattelser af handel er altså ikke alene resultatet af forskellige holdninger, forskellige typer af blik, men også af handelsformernes foranderlighed over tid og sted.

Typologien og dens akser synes nærmest uendelige. Der er forskel på det handelsliv, hvis omdrejningspunkt er livsnødvendige varer, og det handelsliv, der baserer sig på luksusvarer, og hvor den primære udfordring ofte er at skabe et begær hos den mulige køber – og så det handelsliv, der orienterer sig mod videresalg, et handelsliv baseret på spekulation. Der er forskel på de transaktioner, der overskrider de politiske fællesskabers grænser, det være sig de tidlige, koloniale handelsekspeditioner eller nutidens globale handel, og den handel, der foregår som en cirkulation blandt medlemmerne af det samme politiske fællesskab. Der er forskel på den handel, hvor varen selv er problematisk – fordi man gør menneskekroppen selv til en handelsvare, for eksempel som man så det i den transatlantiske slavehandel og ser det i moderne handel med organer – og så den handel, hvor varen selv ikke er andet end en digital flimren, som man ser det i den moderne finansspekulation. Der er forskel på handelsformer, hvor en enkelt transaktion kan tage månedsvi eller år og derfor omgives med ritualer, forviklinger og forventninger, og det 21. århundredes datadrevne markedspladser, hvor transaktioner finder sted hurtigere, end mennesker kan blinke.

Denne handelslivets mangfoldighed er udgangspunktet for det følgende nummer af *Kultur og Klasse*, der som sit tema har handelens kultur- og litteraturhistorie. Fra redaktionens side har ambitionen ikke bare været at samle artikler om litteraturens forskellige forestillinger om handel. Det har også været at betone, at litteratur og kunst op gennem historien har interageret med forskellige former for handelsliv, fra de europæiske opdagelsesrejsendes farefulde togter til det støvede gensalg af bøger

i nutidens antikvarier. Vi har villet fremhæve, at handel kan knyttes til væsensforskellige historiske udviklingslinjer, og at forskellige former for handel påvirker vores forhold til hinanden – og vores selvforhold – på meget forskellige måder. Vi har ønsket at vise, at litteraturen og kunsten har fungeret som et arkiv over handelslivets mangfoldighed, såvel som over de mange affekter og forestillinger, den mangfoldighed kan vække i mennesker. Alene af den grund udgør det litteratur- og kulturhistoriske arkiv af forestillinger et kontrapunkt til den økonomiske tænkning og dennes fokus på abstrakte modeller, på prissætning, profit, balance, bevægelighed og barrierer, udbud og efterspørgsel. Som sådan udvikler temanummeret som et hele et argument om, at litteraturen og kunsten på en måde kan komme tættere på handlens og økonomiens *levede* liv, end den økonomiske teoris abstrakte modeller kan eller vil.

Ambitionen om at bringe litteraturen og kunsten i berøring med handlens lange historie betyder, at artiklerne i dette nummer alene udgør nedslag i et problemfelt, hvis forgreninger og varianter synes næsten uendelige, og det selvom artiklerne strækker sig over hele 700 års europæisk historie og berører handelslivet på i hvert fald fire kontinenter. Trods den historisk-geografiske spredning samler nummerets bidrag sig i tre løse grupperinger. Den første gruppe er optaget af handelen som et fænomen, der overskrider velkendte geografiske grænser. Her fremstilles handelslivet ofte som et eventyr, der bringer europæiske handelsmænd ud i nærmest ukendte dele af verden, sætter dem i forbindelse med fremmede folkeslag og tvinger dem til at gentænke deres forhold til det Europa, de kommer fra. Det ser man i tre artikler, der udspringer af forskningsprojektet *Islam i Europæisk Litteraturhistorie*, der oprindeligt havde til huse på Institut for Kunst- og Kulturvidenskaber, Københavns Universitet. Pia Schwarz Laustens "Jeg er købmand og ikke filosof" analyserer, hvordan forholdet mellem muslimer og kristne i den italienske forfatter Giovanni Boccaccios *Decameron* formes af og på det nærmeste synes at ville optegne datidens handelskultur og -ruter. Det fører til et overraskende positivt – men også overraskende seksualiseret – billede af den europæiske handel med den muslimske verden. Et lignende, overraskende positivt billede finder Peter Madsen i sin artikel "Købmandskab i tyrker-frygtens tid". Som kontrast til den altdominerende – og ofte religiøst begrundede – frygt for muslimerne

i det sene 1400-tals og 1500-tallets Europa analyserer Peter Madsen to tekster, der ud fra handelslivets perspektiv fremstiller Det osmanniske rige som et positivt modbillede til et Europa fyldt med splid og uretfærdighed. Så hellere en stærk og velordnet stat, synes budskabet at være, hvor den kvikke kunne blive rig ved egen snedighed. Mere ambivalent er fremstillingen i den gruppe af engelske dramaer, som Anne Fastrup undersøger i artiklen "Handelsorientalisme i engelsk drama 1580-1630". Deres centrale omdrejningspunkt er konflikten mellem handelsmandens jagt efter gevinst og loyaliteten mod det politiske fællesskab. Den konflikt sættes på spidsen, når handelsmændenes ruter fører dem til Det osmanniske rige, hvor de – frivilligt eller ufrivilligt – risikerede at opholde sig i årevis. Her bliver handelslivet ikke bare anledning til kulturmøder, men også til en opløsning af religiøse og politiske bånd, en opløsning, der i stykkerne fremstilles som foruroligende snarere end frigørende.

1700-tallets franske kritik af den transatlantiske slavehandel er emnet for Jonas Ross Kjærgårds artikel "Mennesket som handelsvare". Ikke al kritik af slavehandel baserede sig på en moralsk følelsesfuld fremhævelse af slavernes menneskelighed. Kritikken af slavehandel kunne også foretages ud fra økonomiske argumenter; samtidig viser den sentimentale abolitionisme sig at være langt mere tvetydig, end betoningen af slavernes menneskelighed lægger op til, især når den trækker på en række stereotyper om afrikaneres livsglæde og rytmesans. Endelig kortlægger Frits Andersen i sin artikel "Stranden og havet" den "lyserøde imperialism", der kendetegnede de på én gang koloniale, utopiske og erotiske forestillinger, der gennemstrømmer handelsmænds beskrivelser af Fransk Polynesien i 1800-tallet. Her bliver stranden en afgørende handelsplads, men også en art teaterscene, hvor både søfarere og øboere må performe eller opføre sig selv for hinanden, for at udvekslingen af varer kan finde sted. Strandmødets teatreale optrin viser sig så at fortsætte, det øjeblik europæiske søfarere vender tilbage til Europa og må ernære sig ved at genfortælle deres oplevelser.

Den anden gruppering koncentrerer sig, igen løseligt, om forbindelserne mellem politisk økonomi, statsform og subjektivitet. Her er handelslivet ikke arena for møder med fremmede kulturer, men snarere en bestemt logik, der former det omgivende samfund og det enkelte menneske. Bag artiklerne ligger litteraturens og den europæiske tænknings kritiske en-

gagement med dén ideologiske formation, Joseph Vogl aftegner i teksten "Markedets idyl", et uddrag fra hans bog *Das Gespenst des Kapitals*, der udkom på tysk i 2010. "Markedets idyl" optegner et sæt af forestillinger, der udkrystalliserer sig i 1600- og 1700-tallets politiske økonomi, og som igen og igen hævder, at markedet reelt er et idyllisk sted, kendetegnet ved fornuft, ligevægt og harmoni. Det frie handelsliv forestilles, skriver Vogl, som en *oikodicé*, som den bedste af alle mulige økonomiske former. Det er en ide, der også i dag har mange fortalere. Som Mathias Hein Jessen skriver det i artiklen "Statens livsnødvendige cirkulation", finder man allerede i Thomas Hobbes' *Leviathan* kimene til en forestilling om handel som en livsnødvendig cirkulation i samfundslegemet, modelleret efter blodets cirkulation i menneskekroppen, som William Harvey i 1628 havde kortlagt i bogen *De Motu Cordis*. Men ligesom Harvey opdagede hjertets pumpefunktion og derved forklarede, hvordan blodets cirkulation var uafhængig af viljen, så fremstår økonomiens cirkulation af varer hos Hobbes som uafhængig af suverænenes vilje. Reelt markerer handlens varecirkulation altså en grænse for suverænenes almagt, som Hobbes' værk ellers er så berømt og berygtet for at advokere for. I "Den neoklassiske fejlslutning" analyserer Nikolaj Kure den klassiske økonom Ricardos berømte læresætning om de komparative fordele ved international frihandel. Reelt antog Ricardo eksistensen af et system af afgrænsede stater som fundament for sit argument, påpeger Kure, men den betingelse overser store dele af efterkrigstidens neoliberale økonomiske teori behændigt i deres begejstring for kapitalens fri bevægelighed. Når de afgrænsede staters lukkede containersystem er blevet åbnet, kan det derfor ikke undre, at den frihandel, der ifølge de økonomiske teoribøger *burde* skabe velstand overalt, faktisk bærer andre resultater med sig, herunder markant øget ulighed.

Både Jacob Gaardbo Nielsen og Signe Leth Gammelgaard undersøger i deres artikler "Handelens regulære vej" og "Faste penge og flydende kød", hvordan skift i den økonomiske orden kommer til syne i realistiske romaner i anden halvdel af 1800-tallet – henholdsvis Anthony Trollopes *The Way We Live Now* og Émile Zolas *Nana* og *Penge*. Begge peger på, hvordan aktieselskabet som institution fører til en ny forestilling om handelslivet, som er løsrevet fra varernes materialitet (hos Zola) og fra arbejdslivets rolige, tidlige rytmer (hos Trollope). Både Zola og Trollope

fokuserer på handelsprocesser, hvor værdi løsriver sig livsverdenen og i stedet forankrer sig i rygter, forestillinger og fantasier; hos Zola fører det også, argumenterer Signe Leth Gammelgaard for, til en ny fremstilling af begæret som uendeligt, umætteligt og uforgængeligt, inkarneret i den evigt konsumerende Nana og hendes uopslidelige, erotiske tiltrækningskraft. En lignende afkobling af handel og livsverden ses i nutidens datadrevne finansmarkeder, argumenterer Frederik Tygstrup, Knut Ove Eliassen og Torsten Andreassen for i "Fremtidshandel", og det især når det kommer til handelen med derivater. Hvordan skal dette, på én gang helt abstrakte og samtidig magtfulde fænomen, repræsenteres litterært? Et bud finder trio'en i Robert Harris' roman *The Fear Index* og dens tydelige inspiration fra den gotiske tradition og dobbeltgængermotivet.

Den sidste gruppe artikler kredser om samtidskunst og -litteratur og undersøger, hvordan den også formelt bearbejder og reagerer på handel som fænomen – og på, at kunstværker også er handelsvarer. Sara Tanderups "Byens bedste brugte bøger" undersøger to meget forskellige eksempler på det paradoksale faktum, at vores bogkultur er blevet stadigt mere optaget af bogen som materielt fænomen i takt med, at litteraturen er blevet overført til nye, ofte digitale platforme. Der er kommet noget auratisk over den fysiske bog, en aura, der både kan dyrkes af en ny generation af kunstbøger og udnyttes kommercielt af internationale forlag som del af deres markedsføring. Jacob Ølgaard Nyboe undersøger i "Coverets kapital" empirisk, hvordan bøgernes genremærkat og paratekstuelle iscenesættelse er med til at forme de potentielle læsers forestillinger om bogen i krydsfeltet mellem litterær status og kommerciel udbredelse. Kamma Overgaard Hansen skriver i "Børnepenget" om det relationelle kunstværk *Die Kinderbank*, som blev vist eller udspillet på Horsens Kunstmuseum i februar 2017. På den ene side, påpeger hun, indeholder værket en avanceret og reflekteret undersøgelse af pengenes abstrakte natur, på den anden side bygger den på en forestilling om de interagerende børn som nysgerrige og legende; reelt viste de sig snarere at betragte værket med forbrugernes øjne. Snarere end at fungere som en kunstnerisk frizone blev børnebanken altså inficeret af den økonomisk subjektivitets logik, om end i den stærkt uregerlige børnefloks kritiske version. Endelig skriver Pernille Leth-Espensen i artiklen "Celler til salg" om kunst, der tematiserer krydsfeltet mellem økonomi og biologi ved at

intervenere i det kommercielle salg af celler. Det sker med udgangspunkt i to værker, der tematiserer vor tids handel med menneskeligt væv: Alicia Kings *The Vision Splendid*, der bruger menneskelige celler fra cellebanken ATCC som kunstnerisk materiale, og Chrissy Conant værk *Chrissy Caviar*® *The World's Most Expensive Luxury Consumable Item*, der består af 12 af Conants egne æg, som hun har fået 'høstet' på en fertilitetsklinik, præserveret i glaskrukker med Belugakaviarlåg og sat til salg.

Tilbage er kun at sige: god læselyst!